

debita maturitate festinent — —“ og følger trofast Redaktionen af 1237 indtil § 43, da den standser brat midt i en Sætning.

Det skal bemærkes, at „Antiqua statuta archimonasterii Rotomagensis“¹⁾, der ogsaa giver Redaktionen af 1237, omtrent bryder af paa samme Punkt for at gaa sine egne Veje gennem de sidste faa Paragraffer.

Aarsagen til den bratte Afbrydelse i Jordebogshaandskriftet ses ikke. Men denne ufuldstændige Copi er da det eneste Minde om et Forsøg fra pavelig Side paa at fremskynde en Benediktinerreform i Danmark. I Betragtning af, at Copien slutter sig nøje til Redaktionen af 1237 i Gregor den IXendes Registre og afviger fra den eneste kendte Afskrift af Innocens den IVdes Fornyelse, er det sandsynligst, at Jordebogens „Regula St. Benedicti“ viser hen til Gregor den IXendes Forsøg.

2.

Tønne Lüttichau
og hans Stilling til Landbospørgsmaalet 1769.
Af Axel Linvald.

Saa snart man nævner Tønne Lüttichaus Navn, genkaldes i Erindringen Billedet af en af de mest ihærdige og forbitrede Modstandere af Landboreformerne. Han opfattes og skildres i Litteraturen²⁾ som en Mand, der i enhver Henseende ønskede den gamle Tilstand bevaret, og som ikke var bange for, naar Regeringsmyndighederne ved deres Forholdsregler betraadte en

¹⁾ Martene et Durand: Thesaurus novus anecdotorum IV, Sp. 1205 — 1211.

²⁾ De vigtigste Steder er: Biog. Lex. X, Holm: Kampen om Landboreformerne, S. 204 ff., og fl. St. Under Titlen: „Et Træk af C. F. T. Lüttichaus Liv“ meddeler L. Koch i Personalhist. Tidsskr. II R. 6 Bd., S. 229 ff, en Strid, som Lüttichau havde med sin Huslærer. De vigtigste Aktstykker til Belysning af denne Episode er imidlertid allerede i langt udførligere Stand, end Forfatteren meddeler dem, trykt i Høst: Politik og Hist. 1. Bd. 1820., S. 137—158.

Vej, han holdt for uheldig, klart og skarpt at protestere, selv om det kunde bringe ham Ubehageligheder. Dette Indtryk skyldes vistnok særlig den uoverlagte Hidsighed, hvormed han og hans Fæller, de 103 jyske Proprietærer gik frem, da de i Sommeren 1790 i et saakaldt „Tillidsskrift“, som de paa Louisenlund Slot overrakte Kronprins Frederik, klagede over de store Landboreformer.

Det synes imidlertid ikke, at Lüttichau altid har været en saa udpræget Modstander af Forandringer i Landboforholdene; i alle Tilfælde findes der fra 1769¹⁾ en Betænkning fra hans Haand, i hvilken han gør sig til Talsmand for endog ret vidtgaaende Reforme. Det kan straks bemærkes, at den udførlige Underskrift, i hvilken han blandt andet betegner sig som J. U. D., Juris Utriusque Doctor, en Titel, han Aaret i Forvejen havde erhvervet i Oxford, udelukker enhver Mulighed af en Forveksling med nogen anden. Lüttichau, der baade i 1768 og 69 studerede Jura i Göttingen fra Paaske til Mikkelsdag²⁾, sendte derfra sin Betænkning, dateret 24. Juli 1769, til Rentekammeret, som derpaa d. 13. Decbr. s. A., overgav den til Generallandvæsenskollegiet³⁾, hvor den blev fremlagt i Mødet d. 18/13⁴⁾. Da dette Aktstykke formentlig har Krav paa Interesse, gengives her dets væsentligste Indhold.

Forfatteren hævder først, at det ikke gaar an at bruge Befaling i en Sag, „wo es auf das Nachdenken eines Menschen ankommt. Belohnungen, Zeit und Lust sind also die einzigen Quellen, wodurch alles dieses bewärckstelliget werden kann“. Derefter nævner han sin Hensigt at foreslaa en Maade, „wodurch der Bauer von den mehrsten seiner Frohen-Dienste gänzlich entleediget wird, darbei auch eine Art von Eigenthum über sein Land, so er bewohnet, bekomme, und zwar so, dass sein Herr bey dem allen keinen Schaden, sondern viel mehr

¹⁾ Afhandling ang. Forbedring af Bondens Vilkaar uden andres Fornærmelse. 1768—69. — Naar ikke andet udtrykkelig er meddelt, findes de citerede Aktstykker i Rigsarkivet.

²⁾ Velvillig Meddelelse fra Univ. Sekretariatet i Göttingen.

³⁾ Cammer Collegii Extract Protokoll. 1759—71, Nr. 1283.

⁴⁾ Landvæsenskollegiets Journal 1769, Nr. 780.

selbst Vortheil daraus schöpfen soll. Dadurch hoffe nicht allein den Willen und Befehl meines Allernädigsten Königes, sondern auch der Zufriedenheit eines jeden Mitbürgers ein volles Genüge gethan zu haben*.

I det følgende omtaler han de Punkter, som særlig synes ham af Vigtighed.

1) Der bør træffes Forholdsregler mod de Mænd, der plejer at købe Godser for i Løbet af et halvt eller helt Aar igen at sælge dem. De gør paa denne Maade „aus diesen jmmobilibus Kaufmanns Waaren“ og udsuger „dem (!) armen Bauer bis aufs Blut“. Hvis Køberen af en Ejendom er mistænkt for at ville anvende en saadan Fremgangsmaade, skal han straks af Embedsmændene i det Distrikt, i hvilket den ligger, tvinges til at afgive en Erklæring om, hvorvidt han agter at beholde Godset eller snart igen vil sælge det. I sidste Tilfælde skal de ved Trudsel om haarde Straffe befale ham hurtigst muligt at gøre Alvor deraf. „Disse Godsopkøbere opfører sig nemlig over for deres Bønder i det smaa som Paven i det store. Dette Forhold er en Ødelæggelse for Pavestaten og betyder i Danmark Undergangen af overordentlig mange adelige Godser, og før det bliver forandret, er enhver Plan om Forbedringer unyttig, fordi en Ejendom ved denne Behandling i eet Aar lider mere Skade, end den kan genvinde i ti eller maaske flere“.

2) Adelsmanden eller Proprietæren skal kalde sine Bønder for sig og enkeltvis spørge dem om, hvor meget de aarlig kan og vil betale, naar de til Gengæld bliver befriet for saa godt som alt Hoveri; de skal kun i nogle faa Dage yde Tjeneste i Anledning af Hø- og Kornhøsten, ligesom de ogsaa maa være forpligtiget til at bringe hans Korn til Købmanden.

3) Alt andet Arbejde som Pløjning, Saaning eller Harvning kan ikke overlades Bønderne, fordi de ikke vil anvende tilstrækkelig Omhu derpaa. De tænker udelukkende paa at faa Dagen til at gaa uden at bekymre sig om, hvorvidt Arbejdet bliver godt eller slet udført.

4) Hoveriafløsningen skal ydes i Naturalier og ikke i rede Penge. Naar Bonden selv kommer i Besiddelse af disse, vil

han faa mere Lyst til sit Arbejde og se, at det alene afhænger af ham at bringe et større Udbytte ud af Jorden.

5) Dertil vil ogsaa bidrage, at „es soll ihm frey stehen seinen Hof und Land an einen andern abzut[r]en, dem er zu vor seinen Guts Herrn präsentiren mus, welcher nach zu forschon hat,

a) ob der neue ein thüchtiger Baur, b) ob er eben so reich, als der abzugehende, c) ob er verheyrathet, d) eine gute und arbeidsame Frau, e) endlich ob er eben so viele Kinder von beyderlei Geschlechte, als der abzugehende habe? (Besonders aber ist auf die Söhne zu sehen).“

Naar Bondens Frihed paa denne Maade begrænses, vil Proprietæren ikke i nogen Henseende lide Skade ved en saadan Forandring. Det kan være ham ligeegyldigt, om han har en Bonde, der hedder Hans eller Joakim. Men skulde Godsejeren desuagtet stille sig uvilligt, „hat Dänemark das vorzügliche Glück einer(!) souverainen Monarchen, der ex jure Naturali & Civili sagen kann, nescisne? quod tibi non nocet et alteri prodest, ad id potes compelli.“

Bonden tror sig lykkeligere, han føler Friheden og glæder sig ved Forandringen; han „accordiret und negotieret“ med sine Venner, der alle bliver flittige til Glæde for Landets Herre, Godsejeren og dem selv. Øde Gaarde behøver man ikke at frygte for; thi Proprietæren beholder stadig „das directum dominium“, kun med den Forskel, at naar Bonden er dygtig, har han ingen Myndighed over ham, medens han i modsat Fald „kann ihm anhalten seine Pfficht als einen Mitglied des Staats, und zum Nutzen desselben zu gebrauchen“.

Ikke alene Bønderne, men ogsaa Proprietæren vil vinde meget, naar deres indbyrdes Forhold ordnes paa den her beskrevne Maade.

1) „Er erfüllet auf eine so leichte Art den Willen seines Allernädigsten und Durchlauchtigsten Königs! siehet einige Hundert wohl zufriedene Menschen mehr um sich als zu vor, die alle eifrigst bemühet seyn, eine Sache welche sie als ihren Eigenthum betrachten, recht, gehörig und mit Vernu[n]ft zu gebrauchen“.

2) Hans Gods, der er gammelt og maaske forarmet, vil i Løbet af faa Aar skifte Udseende, blive rigt og veldyrket; Agerbruget blomstrer, og Kvægavlen faar paa een Gang en ganske anden Skikkelse.

3) „Der Proprietair ist so gut Herr (Nr. 5) als zu vor, er kann es verkaufen, (nur nicht auf die Art, so in Nr. 1 erwehnet) und alles damit vornehmen, was er als einen(!) rechtshafner Unterthan und Christ zu thun verpflichtet“.

4) Hans egne Marker bliver bedre dyrket end tidligere, han maa holde flere Folk, og disse er nødt til med Omhu at udføre deres Arbejde; thi er en Karl ikke dygtig, finder han stedse en ny. Forholdet over for Bønderne var derimod et helt andet; han maatte tage dem, som de var, finde sig i deres elendige Plove, Harver og Heste, kort sagt i det hele elendige Arbejde, som med Nødvendighed fulgte deraf. De pløjede brede og ikke ret dybe Furer, ødslede med Saakorn og harvede saa slet, at det næsten ingen Nytte var til. En Bonde var alene optaget af at betragte Solen, „und wenn selbige untergegangen, so schätzt er sich glücklich vor den Tag; solches thut er Jahr aus, Jahr ein! und was hielt dem Adelman und Proprietair solche, solche schlechte Arbeit? Nichts, ohne er kommt, ohne selbst nachdenken zu dürfen dazu. Die wenigsten bedenken, dass sie diese Frohen Dienste theuer genug haben; sie wissen nicht, dass wenn sie nur einige wenige Vorurtheile, welche ihnen von ihren Ältern und Uhrältern seyn eingeprägiget worden, fahren lassen, es viel besser mit ihrer Revenüen stehen würde, und durch eigener Nachdenken, ohne alles in den Hände[n] derer Verwalter zu überlassen, sie wenigstens fünf mahl so viel jährliche Einkünfte haben würden“.

Betænkningen indeholder derefter en Fremstilling af, hvorledes Proprietæren, naar han driver sin Gaard ved egne Tjenestefolk, ganske kan bestemme Tidspunktet og Maaden for det forefaldende Arbejde, medens Bønderne paa deres Side ikke taber Tid, naar der indtræffer daarligt Vejr. Endelig gives der en Beregning af den Fordel, der kan vindes ved Oprettelsen af tre Fabrikker, hvis Karakter ikke nærmere angives.

Det fremgaar tydeligt af Betænkningens Ordlyd, at Forfatteren med enkelte Undtagelser vil have Hoveriet fuldstændig erstattet af en Afgift, der skal ydes i Naturalier, ligesom han vil have truffet Forholdsregler mod Godsopkøbernes hensynsløse Udnyttelse af deres Bønder. Derimod findes der paa et andet Punkt en betydelig Uklarhed, nemlig angaaende Bondens Stilling til Proprietæren, naar deres indbyrdes Forhold er ordnet efter Forfatterens Ønske; thi samtidig med, at Bonden faar en vis Ejendomsret over sin Gaard, og Godsejeren i Tilfælde af Forsømmelighed fra hans Side ikke kan gøre andet end „ihm anhalten seine Pflicht als einen Mitglied des Staats und zum Nutzen desselben zu gebrauchen“, saa er Godsejeren dog „so gut Herr als zu vor“ og berettiget til at sælge sit Gods og foretage alt dermed, hvad han kan forsvare over for sin Samvittighed. Hvad Fordel Bonden imidlertid kan have af den ganske vist indskrænkede Ret til at afhænde sin Gaard til en anden, samtidig med at Stavnsbaandet vedbliver at hvile paa ham, siger Forfatteren desværre ikke; man kunde fristes til at tro, at Stavnsbaandet forudsættes ophævet, hvad dog næppe er Meningen.

Rimeligvis har Tønne Lüttichau med Indsendelsen af denne Betænkning haft sin særlige og i det mindste ikke udelukkende af Interesse for Spørgsmaalet bestemte Hensigt. Det fremgaar af et Brev fra Schack (Rathlou) til Lüttichau ^{21/11 1767}¹⁾, at det var hans Plan, naar han vendte hjem fra den Udenlandsrejse, han stod i Begreb med at tiltræde, da at søge Ansættelse i Civiletaten; til Opnaaelse heraf lovede Schack Rathlou sin Bistand. Det ligger derfor nær at antage, at den indsendte Betænkning skulde bane Vej for Opfyldelsen af dette Ønske; Lüttichau vidste jo, at man paa det Tidspunkt, da han indgav sit Forslag, i de højere Regeringskredse var overordentlig velstemt over for Landboreformer, hvorfor det kun kunde være en Anbefaling at vise Interesse for saadanne. At denne Fremgangsmaade ikke laa ham fjernt, viser en lidt senere

¹⁾ Findes i Koncept paa Ravnholt.

Episode, der er meget karakteristisk for hans lidet diplomatiske Temperament.

Den 30te Oktober 1771 indgav Tønne Lüttichau nemlig til det af Struensee oprettede „Danske Kammer“ en Pro Memoria¹⁾, i hvilken han hævdede, at „alle Anstalter til Land-Væsenets Opkomst ere forgiæves“, saa længe det ikke lykkes at raade Bod paa de ulykkelige Følger af Kvægsygen, hvis Ødelæggelser er i Stand til at tilintetgøre alle Fremskridt. Til at raade Bod paa denne Landeplage mener han, at Oprettelsen af en Kvægassurance vilde være tjenlig, hvorved der tillige vilde kunne skaffes Staten en Indtægt af 196000 Rdlr.

Kammeret stillede sig velvilligt over for Tanken og bad d. 16/11 1771²⁾ Lüttichau indgive et nærmere Forslag derom; men det vilde han aldeles ikke indlade sig paa. Med en imponerende Ligefremhed svarede han d. 26/11 1771³⁾, at Erfaringen havde lært ham ikke at forelægge nogen Plan, med mindre Forfatteren selv var til Stede for at besvare muligt opkommende Spørgsmaal. Til at foretage den nødvendige Rejse til København kræver han, hvad enten Planen bliver antaget eller ej, fri Rejse og 200 Rdlr. i Fortæring, eller i alt 300 Rdlr. Antages derimod Forslaget, vil han ikke alene have Ret til selv at bestemme, i hvilken jydsk Købstad Kassen skal have sit Sæde; men han kræver tillige for sit eget Vedkommende at blive dens Præs. Tydeligere er det dog næppe muligt at røbe den „Absicht“, der har været medvirkende til Indsendelsen af det „patriotiske“⁴⁾ Forslag. Efter Protokollerne at dømme synes Sagen at være standset med dette Svar.

Det her fremdragne Aktstykke viser ikke blot, at Tønne Lüttichau paa et givet Tidspunkt har været paavirket af Tidens

1) Bilag Nr. 588 til Extrakt Protokol Litr. A. for d. dan. Kammers 1. Bureau. 23/8 1771—7/12 1771.

2) Korrespond. Protok. Lit. A. for d. dan. Kammers 1. Bureau, 24/8 1771—31/8 1772.

3) Bilag Nr. 823 til Extrakt Protok. Litr. A. etc.

4) Koncept til Brev fra Schack Rathlou til Lüttichau, 20/12 1771. Ravnholt.

reformvenlige Anskuelse; men Kendskabet til det rejser desuden et nyt Spørgsmaal.

Under den livlige Drøftelse af Landboforholdene, der i de første Aar efter Christian VII's Tronbestigelse fandt Sted i Litteraturen, udkom der i 1769 et lille Skrift: „Patriotische Gespräche zweyer Reisenden Dänen über den Zustand ihres Vaterlandes“¹⁾. Skønt der ikke paa Titelbladet fandtes nogen Antydning hverken af Forfatternavn eller Trykkested, har man dog hidtil, saaledes i „Bibliotheca Danica“, uden Betænkning henført den til Tønne Lüttichau. I den Grad er dennes Forfatterskab fastslaaet, at f. Eks. Professor Edvard Holm i sit store Værk²⁾ ikke med et Ord berører, at Bogen er udkommet anonymt, endsige angiver nogen Grund til, at den tilskrives Lüttichau, og det skønt Forfatteren alene af den Aarsag skænker Bogen en Opmærksomhed og Omtale, som dens højst ubetydelige Indhold ellers i ingen Henseende berettiger den til.

Den eneste Grund, hvorfor man tilskriver Lüttichau Forfatterskabet, er vistnok et Par Notitser, der findes anført i det kgl. Biblioteks Exemplar, som tidligere efter et paaskrevet Navn at dømme har tilhørt Generalprokurør, Geheimeraad Luxdorph. Den ene af Bemærkningerne, der er et Citat af et Brev fra Grev Rantzau Ascheberg til General Gähler, dateret ^{21/5} 1770³⁾, meddeler om Forfatteren blot, at det er „un Lt. Colonel Luttichau“, medens den anden Bemærkning, der stammer fra Luxdorph, ikke blot fortæller, at Lüttichau har skrevet Bogen, men tillige, at han „skrev dette, medens hand studerede i Göttingen, hvor det formodentlig er trøkt. Hand sendte et Exemplar, indbundet i Fløyel til Kongen, og et Exemplar til et hvert Collegio, samt mange til adskillige gode

¹⁾ 1771 udkom en dansk Oversættelse under Titlen „Tre Patriotiske Samtaler imellem to Danske Reysende om Deres Fædrelands Tilstand. Kiøbenhavn og Bergen“. Der er kommet een Samtale til, omhandlede „de mange nye udkomne politiske Skrifter“.

²⁾ Christian VII, 1. B. 1. Afd., S. 302.

³⁾ Originalen findes i: Inkvisitionskommissionens Akter 1772 Nr. 27.

Venner, for at faae det overalt bekiendt, og opførte sig herudj fuldkommeligt som en Fusentast eller Etourdi¹⁾.

Noget nærmere Kendskab til Lüttichau viser Forfatterne af de to Citater ikke. Rantzau Ascheberg begaar endog en positiv Fejl ved at kalde ham Oberstløjtnant; han var den 28de Juni 1769 efter Ansøgning blevet afskediget i Naade som Secondkaptajn²⁾ og har ikke inden ²¹/₅ 1770 faaet højere Rang som Militær; derimod var han i Maj 1769 blevet Etatsraad. En mulig Formodning om, at Rantzaus Bemærkning ikke skal gaa paa Tønne Lüttichau, men paa en anden af samme Navn, vil vise sig ikke at holde Stik. Der var ganske vist i 1769 adskillige af Navnet Lüttichau ansat i den danske Hær, men ingen paa hvem ovenstaaende Citat af Rantzaus Brev kan passe³⁾.

Luxdorpha Notits kan ved første Øjekast synes overbevisende, men taber for en stor Del sit Værd, naar man bemærker, at det ikke med Bestemthed fremgaar af den, om Luxdorpha har haft sit Kendskab til Forfatterens Navn fra en Dedikation eller lignende paa et af de omtalte Eksemplarer. Det forholder sig næppe heller saaledes. De Eksemplarer, som Forfatteren efter Luxdorpha Udtalelse i saa stor Maalestok skal have udsendt, har sikkert været anonyme. Den ¹/₈ 1769 skriver Christian VII's tidligere Lærer, Overkammerherre Ditlev Reventlou nemlig følgende i et Brev til Schack Rathlou⁴⁾: „ . . . Les projets de liberté et de propriété aptée dans le Landwesens collegium viennent d'être combattus dans un dialogue allemand entre deux voyageurs Danois qui m'a été envoyé par la poste, mais je doute que ce nouvel athlete

---

1) Bemærkningen er trykt i Nyerup: Luxdorphiana, 1791, S. 256; her meddeles tillige, at den er skrevet med Luxdorpha egen Haand. — Derfra er den gaaet over i Nyerup og Kraft: Litteraturlæxikon 1820, S. 363, og i Høst: Politik og Historie I 1820, S. 137.

2) Registratur over Kgl. Ordres og Resol. til Generalitets og Commissariats Collegium 1769.

3) Velvillig Meddelelse fra Hr. Oberstløjtnant Hirsch.

4) Findes paa Altenhof.

remporte des lauriers.“ Dette Citat, der utvivlsomt gaar paa de „Patriotische Gespräche“, viser, at Bogen er blevet tilsendt Reventlou anonymt, og man kan vistnok gaa ud fra, at han paa det Tidspunkt, da han skrev Brevet, ikke havde nogen Anelse om, hvem Forfatteren var; ellers vilde han sikkert have nævnet ham. At Lüttichau med Navns Nævnelse skulde have indsendt Bogen til Kongen eller Regeringen, synes ogsaa utænkeligt. Det er dog ikke muligt, at en Mand omtrent samtidig med, at han under sit fulde Navn indgiver en Betænkning, hvori han tager Ordet til Fordel for Landboreformer, kan indsende, vel at mærke ogsaa med Angivelse af Navn, en Bog, hvori ganske modsatte Synspunkter gøres gældende.

Uoverensstemmelsen mellem de to Arbejder, der begge bærer samme Aarstal, er imidlertid saa stor, at det ikke blot forekommer umuligt, at en Mand over for sin Konge eller hans Regering vil angive sig som Forfatter til begge. Man synes endog at være berettiget til at drage selve hans Forfatterskab til det ene i Tvivl, og det maa altsaa gælde Bogen, da Betænkningen ikke kan hidrøre fra andre end ham.

Medens Lüttichau i Betænkningen blandt andet i varme Ord priste Hoveriets næsten fuldstændige Afløsning og var tilbøjelig til at indrømme Bønderne en i hvert Fald ikke ubetydelig Ejendomsret over deres Gaarde, hævder Bogens anonyme Forfatter et helt andet Standpunkt. Selv om Stavnsbaandets Bibeholdelse synes ham det vigtigste, er det tillige hans bestemte Opfattelse, at Hoveriets Afskaffelse ikke blot er en himmelraabende Uretfærdighed mod Proprietærerne, men at det ogsaa vil medføre Dannelsen af en elendigt stillet Daglejerklasse. I Betænkningen maa Lüttichau vistnok være gaet ud fra, at det afskaffede Hoveri, i alt Fald for en Del, netop skulde afløses af denne Slags Arbejde.

Hvad angaar at give Bønderne Ejendomsret over deres Gaarde, mener Bogens Forfatter, at det for det første vil være en Ubillighed mod Godsejerne, og at Følgen for det andet utvivlsomt vil blive den, at Bønderne i deres medfødte Sløvhed og Dovenskab kun vil dyrke det Stykke Land, der lige er

nødvendig til at opholde Livet. Indtræffer Misvækst, vil de straks være yderst uheldigt stillede.

Endnu en Omstændighed er af Vigtighed. I sin Betænkning udtaler Lüttichau sig overordentligt sympatetisk om Bøndernes Karakter og er overbevist om, at de vil forstaa at benytte de Lettelser, der maatte blive dem tilstaaet, til en bedre Dyrkning af deres egen Jord, og at de som Følge deraf sikkert vil opnaa en forhøjet Velstand og lykkeligere Kaar. Bogens Forfatter kender derimod ikke Ord, der er haarde nok til at karakterisere deres Dovenskab og Sløvhed, ja han er endog ikke bange for at sammenligne udtjente Daglejere med gamle Heste og Hunde.

Man kan naturligvis opstille den Formodning, at saavel Betænkningen som Bogen er forfattet af Lüttichau, der følgelig netop i Aaret 1769 maa have skiftet Standpunkt. Det ovenfor citerede Brev fra Reventlou viser imidlertid, at Bogen er udkommet inden 1ste August 1769, og at det Tidsrum, i hvilket Forandringen maa være foregaaet, kun kan have været ganske kort. Selv om det ogsaa har været langt nok til at forandre Lüttichaus Opfattelse af Hoveriet og Bøndernes Ejendomsret, vil vistnok de fleste indrømme, at det er utænkeligt, at en Mand saa hurtigt kan forandre sine Anskuelse om og hele Syn paa Menneskene i en saadan Grad, som de forskellige Udtalelser viser, at det maa være sket. Dertil kommer, at alt, hvad der vides om Lüttichau i hans senere Virksomhed som Godsejer, gaar ud paa, at han var en god Herre for sine Bønder. Bortset fra, at intet kan forklare den Svingning, som han altsaa skulde have foretaget i sin Opfattelse af Hoveriet og Bøndernes Ejendomsret, maa man ogsaa tage i Betragtning, at der er et stort Spring fra at skifte Standpunkt og til straks at indsende en Betænkning, hvori man viser det.

Dertil kommer den Omstændighed, at hvis Bogen er forfattet af Lüttichau, før Betænkningen er indgivet, maa han altsaa to Gange have skiftet Standpunkt, da han jo efter alle samstemmende Vidnesbyrd senere viser sig som en konsekvent Reformmodstander. Hvis det derimod forholder sig omvendt, maa Forfatteren, da hans Bog, som det fremgaar af Revent-

lous Brev, er udkommet inden 1ste August, følgelig have udarbejdet den samtidig med, at han skrev en Betænkning, hvori et ganske modsat Synspunkt blev gjort gældende. Begge Antagelser forekommer saa absurde, at man, selv om det ikke paa det foreliggende Grundlag er muligt at fælde en endelig Dom, dog maa indrømme, at der mellem de to Arbejder findes en saa stor Modsætning, at man i ethvert Tilfælde er berettiget til i høj Grad at drage Lüttichaus Forfatterskab i Tvivl. Grundene hertil er saa væsentlige, at de ikke rokkes, fordi der paa enkelte underordnede Punkter, navnlig i Valget af Eksempler, findes en vis Lighed mellem de to Arbejder.

Skulde der imidlertid senere findes nye Oplysninger, der kan levere et afgørende Bevis for Lüttichaus Forfatterskab til Bogen, vil det her fremdragne Aktstykke i alle Tilfælde kaste et mærkeligt og ikke ubetinget heldigt Lys over Forfatteren og motivere Luxdorps Karakteristik af ham som en Fusen-tast eller Etourdi.

3.

En Lægeberetning om Christian VII's Helbredstilstand.

Meddelt af Aage Friis.

Iblandt Johan Bülow's Papirer i Rigsarkivet i en Pakke med „Dagbog 1783—1792, Selv-Biographie, Forskiellige Optegnelser etc.“ findes efterfølgende Afskrift af en Beretning, som Livlægen Johan Just v. Berger 1786 afgav om den sindsvage Kong Christian VII's Tilstand. Da Beretningen i flere Henseender har megen Interesse, meddeles den her med enkelte Læmpelser, særlig i Tegnsætning og i Brugen af store og smaa Bogstaver.

Beretningen er tidligere benyttet af L. Koch i hans Afhandling om Frederik VI's Barndom og Ungdom i Historisk Tidsskrift, 6. R. III Bd., S. 42—43, og nu fornylig i Dr. med Viggo Christiansens Bog om Christian den VII's Sindssygdom.